

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Васецький В. Ю.

*кандидат юридичних наук,
науковий співробітник, відділ теорії держави і права,
Інститут держави і права імені В. М. Корецького
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Особливістю забезпечення прав і свобод людини є безпосередня взаємодія і взаємна відповідальність держави і особи. Події в Україні в останні часи, що безпосередньо пов'язані з агресією РФ, актуалізують проблему взаємного балансу реалізації прав людини і забезпечення безпеки як держави в цілому, так і її громадян. Таке питання викликає увагу правової спільноти України. О. Скрипнюк зазначає, що в умовах правового режиму воєнного стану відбувається посилення централізації публічної влади, виникають питання, що пов'язані з реалізацією форм демократії та народовладдя [1]. Питанням розвитку інститутів громадянського суспільства, посиленням їх взаємодії з державою, результатом чого стало визначення НАН України одним із суб'єктів публічної влади в сфері забезпечення правотворчого процесу присвячено дослідження Н. Пархоменко [2]. Н. Оніщенко досліджує питання взаємовідносин держави і громадянського суспільства не тільки в умовах воєнного стану, а й майбутнього миробудівництва [3].

У цьому зв'язку основною спрямованістю роботи є дослідження необхідного взаємозв'язку двох складових у сучасних умовах в Україні: питання безпеки держави і забезпечення прав і свобод людини, що також активізує додаткові гарантії безпеки з боку громадянського суспільства.

У наш час процес реалізації права по відношенню до забезпечення прав людини стоїть на першому місці і відбувається незалежно від типу і особливостей правової системи. Доктрина прав людини та її втілення у правову практику має довгу історію розвитку. Витоки доктрини прав і свобод людини, як фундаментальних прав і свобод, що мають позадержавне походження, виникають із констатації ідеї про природне походження цих прав – принцип, відомий ще з часів античності. Ідея прав людини почала набувати свого звичного для сьогодення значення лише через призму реалізації ідеалів класичного європейського конституціоналізму наприкінці XVIII – на початку XIX ст. [4, с. 32]. У другій половині XIX ст. поряд з

розвитком природного права виникає позитивістський підхід. Розрив позитивізму з моральними, особистими, соціальними цінностями дав змогу використовувати його тоталітарними режимами, де вважалося, що народ отримує свої права та свободи з милості держави. М. Козюбра зазначає, що концепція правової держави, згідно з якою норми закону повинні відповідати природно-правовим критеріям, була витіснена винятково номінальним її поняттям, а верховенство права правлінням за допомогою закону. Це дозволило навіть нацистам іменувати свою державу правовою [5].

Жахи Другої світової війни поставили перед міжнародною спільнотою завдання створення нової організації колективної безпеки, яка б забезпечувала міжнародний мир і співробітництво між державами. Такою організацією стала ООН, головна відповідальність за підтримання міжнародного миру і безпеки була покладена на Раду Безпеки. Майже одночасно правова доктрина в галузі прав і свобод людини стала Загальна декларація прав людини 1948 р. Декларація, не маючи юридичної сили міжнародного договору, залишається пріоритетним джерелом правозахисної діяльності і визначальним актом у сфері загального руху на захист прав людини [4]. На Європейському континенті важливим документом, що регулює взаємовідносини держави і особи стала Конвенція про захист прав і основних свобод людини 1950 р. Міжнародним органом, в діяльності якого встановлена юридична відповідальність держави перед особою, став Європейський суд з прав людини. Юрисдикція Суду визнана обов'язковою всіма державами, що приєдналися до Конвенції. Україна приєдналася до Конвенції у 1995 р. та ратифікувала її у 1997 р. Конституція України згідно зі ст. 22 є правовим актом прямої дії, тобто конституційні права і свободи людини не тільки проголошуються, але й повинні реалізовуватися за допомогою відповідного механізму, вони не можуть бути скасовані, при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод.

Однак безпрецедентна воєнна агресія РФ показала неспроможність сучасних міжнародних інституцій гарантувати мирне співіснування держав [6, с. 15]. Комплекс правових обмежень, пов'язаних з обов'язком держав по забезпеченню прав і свобод людини не став достатнім гальмом проти агресивних дій авторитарних держав.

О. Кваша наголошує про актуальність в сучасних умовах посилення держави у співвідношенні між забезпеченням прав людини і безпекою держави, оскільки слабка держава не здатна захистити права і свободи своїх громадян, гарантовані Конституцією України [7].

На наш погляд, незважаючи на воєнний стан, вже зараз необхідно проводити правотворчу роботу по знаходженню контурів післявоєнного устрою з недопущення воєнних конфліктів, а також створення умов з відсторонення країн-агресорів від впливу на рішення міжнародних органів.

У післявоєнні часи в Україні можна передбачити, що в системі юридичних моделей буде знайдений баланс між питаннями безпеки держави і питаннями утвердження і забезпечення прав і свобод людини, що є головним обов'язком держави. Є надія, що роль громадянського суспільства зміниться у бік безпосереднього впливу і більшої відповідальності за стан безпеки держави, взаємодії з державними інститутами, підсилюючи їх в цьому напрямі.

Література

1. Скрипнюк О.В. Верховенство права як правова і політична цінність. *Альманах права. Правові засади нормотворчої діяльності: національний і зарубіжний досвід*. Вип. 15. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2024. С. 13-17. DOI: 10.33663/2524-017X-2024-15-13-17. С. 15.
2. Пархоменко Н.М. Наукова концепція розвитку законодавства як прогностичний документ публічної політики. *Правова держава. Щорічник наукових праць Ін-ту держави і права ім. В.М.Корецького НАН України*. 2024. Вип. 35. С. 82-94. DOI: 10.33663/0869-2491-2024-35-82-94.
3. Оніщенко Н.М. Правотворчість: проблеми сьогодення. *Альманах права. Трансформація законодавства України в сучасних умовах*. Вип. 14. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2023. С. 20-26. DOI: 10.33663/2524-017X-2023-14-20-26.
4. Оніщук М. Проблеми забезпечення прав людини в Україні: від загальної декларації прав людини до сьогодення. *Право України*. 2009. № 4. С. 29-35.
5. Козюбра М. Верховенство права і Україна. *Право України*. 2012. № 1-2. С. 30-63.
6. Правотворення і правотворчість в умовах воєнного стану та миробудівництва: монографія. До 75-річчя Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України / Н.М. Пархоменко, О.В. Скрипнюк, Н.М. Оніщенко та ін.: кер. авт. кол. та за ред. Н.М. Пархоменко. Київ: Парламентське видавництво, 2023. 312 с.
7. Кваша О.О. Кримінально-правова охорона державної безпеки України. *Альманах права. Правові засади нормотворчої діяльності: національний і зарубіжний досвід*. Вип. 15. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2024. С. 44-51. DOI: 10.33663/2524-017X-2024-15-44-51.